

Findes kulturen? En meningsudveksling

Hvad er der på spil, når vi taler om kulturen? Hvilke muligheder og problemer rummer kulturbegrebet? Disse store spørgsmål blev sat til diskussion på et seminar den 17. juni 2011, da Aarhus Universitet markerede sin nye organisatoriske og faglige struktur – en struktur, der blandt andet omfatter indlemmelsen af det gamle humanistiske fakultet i et nyt storfakultet for 'kulturvidenskab'. Her følger to indlæg, der tager de principielle spørgsmål op i en kritisk dialog. Forfatterne er begge ansat ved Institut for Historie og Områdestudier, der indgår i det nye Institut for Kultur og Samfund.

Af Bertel Nygaard

Kulturen findes ikke. Men vi må kæmpe for den

Kulturen findes ikke. Der er ingen ontologisk størrelse, der uproblematisk kan benævnes 'kulturen' i bestemt ental. Kultur kan være *utællelig* – kultur i modsætning til f.eks. 'natur', 'barbari', 'civilisation', det 'ukultiverede' eller det 'rå'. Eller kultur kan omtales i *flertal* som én kultur over for en anden kultur.

Selvfølgelig kan man også tale om 'kulturen' i helt generel form. Men her mener man for det meste kulturen som afgrænset felt eller som *sfære* i modsætning til andre sfærer: politikken, økonomien osv. Og den type sfærer er ikke overhistoriske, ontologiske størrelser. For det første er de historiske produkter, tæt knyttet til moderniteten. For det andet er en sfære som kulturen altid genstand for kampe om sin rette afgrænsning og karakter. Gennem disse kampe opstår der flere bud på kultur – og dermed kulturer i flertal.

Hvad er for eksempel den kulturelle sfæres forhold til politik, økonomi eller samfund? Folk, der identificerer sig med kulturen, vil ofte forsøge at afgrænse den fra f.eks. politiske eller økonomiske interesser. De vil afskærme kulturens autonomi fra instrumentalisering og diktater udefra. Man kan kalde disse folk for kulturelle *purister*, fordi de dyrker et ideal om kulturen som en 'ren' størrelse. For dem må kulturen være uafhængig af privatøkonomiske interesser, statslig indblanding eller kritisk samfundsengagement – den må være uafhængig af både Danske Bank, Statens Kunstfond og Røde Mor.

Imod de kulturelle purister står andre folk med rødder i den kulturelle sfære. Vi kan kalde dem kulturelle *grænsekrydsere*. I modsætning til puristerne vil de søge at nedbryde de gængse barrierer mellem de forskellige sfærer – altså f.eks. mellem kultur og politik. Grænsekrydserne kan være i vild indbyrdes uenighed. Nogle af dem vil kræve et kritisk samfundspolitisk engagement: protester mod krigsførelse, fremmedhad eller kommercialisering af det offentlige rum. Andre

grænsekrydsere vil i stedet gøre op med al den kritik og i stedet takke kunstens private pengedonatorer med åbne hyldester eller skabe en bevidst kommerciel kultur. Puristerne og de forskellige grænsebrydere taler for vidt forskellige kulturbegreber i strid med hinanden. Men de vil typisk alle sammen søge at tale på vegne af kulturen i bestemt ental. Ved at bruge denne talefigur vil de hver især gøre krav på et ideologisk hegemoni. Med andre ord: De vil påkalde sig magten til at fylde et tomt kulturbegreb ud med netop det indhold, de selv favoriserer.

Men nu må jeg afbryde mig selv. De betragtninger, jeg lige er kommet med, har været alt for abstrakte. Når der reelt kun findes kulturer, er det fordi kultur altid må forstås *konkret*. Derfor må kultur også *formuleres konkret*: Hvilken kultur? Hvis kultur? Kultur for hvem? *Mod* hvem? Hvor, hvorfor og hvordan? Er det den etniske, politiske sociale eller kønsbetingede kultur – danskernes kultur, arbejdernes kultur, kapitalens kultur eller mændenes kultur? Hvilke kulturer bestemmes de i modsætning til?

Disse tanker kunne synes at pege i retning af en atomisering af kulturbegrebet, som står i frontal modsætning til en samling – og dermed i modsætning til skabelsen af et stort universitetsfakultet under overskriften 'kulturvidenskab'. Men jeg vil faktisk tale for muligheden af almene kulturbestemmelser – blot en anden form for samling end den, der går ud fra et abstrakt postulat om kulturen i al almindelighed.

Jeg vil tale for en samlet kulturbestemmelse, der tager udgangspunkt i konkrete, mangfoldige bestemmelser af kultur. Det må nødvendigvis være kulturbestemmelser, som hver for sig er ensidige, men som gennem deres mangfoldige ensidighed kan nå frem til almene bestemmelser.

Så i stedet for at begynde i det abstrakte, som jeg lige gjorde, vil jeg foreslå, at vi begynder i det konkrete. Lad mig derfor komme med et nærliggende eksempel. I markedsføringen af det nye Aarhus Universitet med de

gigantiske enheder er der et slogan, der vedrører kulturen: "Kan økonomien forklare værdien af kunst?". Spørgsmålet har uden tvivl til hensigt at provokere til nytænkning på tværs af gamle fagskel: Kan man tænke sig en innovativ, interdisciplinær synergi – som det hedder i den nye universitetsjargon – mellem kunsten og de økonomiske værdibegreber? Kan man skabe samklang mellem vurderingen af et Asger Jorn-billedes aktuelle markedspris og den kulturvidenskabelige analyse af det samme maleris betydning?

Men måske vi skal tænke os det omvendte forhold: Kan kulturvidenskaberne forklare, hvorfor der i vores begrebsverden findes en abstrakt, magtfuld størrelse, der bare kaldes for *økonomien* slet og ret? Kan kulturvidenskaberne forklare økonomiens tendens til at erobre de kulturelle rum og former eller dens tendens til at bestemme menneskelige viljer, handlinger og tanker? Kan kulturvidenskaberne forklare, hvorfor vi bestandigt spørger og spørges om kunstens *værdi* – og kan de forklare, hvorfor spørgsmålet om kunstens værdi så ofte forstås som ensbetydende med dens salgspris?

Hvis kulturvidenskaberne insisterer på bare at være videnskab om 'kulturen' som en lukket sfære i et samfundsmæssigt tomrum, bliver det umuligt for dem at forklare den rolle, som 'økonomien' spiller i nutidige menneskers liv. Så vidt vil jeg bestemt følge denne reklame fra universitetet: Der *er* ganske givet brug for innovation og synergi mellem økonomi og kunst – og mellem økonomi og kultur.

Kulturvidenskaberne *må* omfatte økonomiske spørgsmål. Ikke kun fordi økonomiske spørgsmål betinger vores liv og kulturelle former, men også fordi økonomiske spørgsmål i dag meget direkte sigter mod at erobre vores tanker, handlinger og vilje. Den nævnte reklames spørgsmål om økonomiens forklaring af kunstens værdi synes selv at antyde denne erobringstrang fra økonomiens side. Derfor må økonomien konfronteres som et kulturelt spørgsmål. Men det betyder slet ikke, at kulturvidenskaben bør lægge sig fladt ned for den abstrakte størrelse, der kaldes 'økonomien'. Kulturvidenskaben må vove et livtag med spørgsmål, der involverer økonomiske forhold, men den kan kun gøre det *godt*, hvis den er i stand til at fastholde en kritik af økonomien som en ideologisk magt.

Kulturvidenskaberne lever ikke mindst i de sprækker af frihed, der ligger i protesten mod 'økonomiens' dominans. Derfor ligger kulturvidenskabernes berettigelse og overlevelsesbetingelse først og fremmest i kampene for at etablere de rum af relativ frihed og autonomi, hvori mennesker sammen handler og handler, skaber deres liv og verden.

Kulturen *findes* ikke. Men kultur *fungerer*, hvor mennesker lever sammen, og menneskers samliv lever ikke mindst *af* og *gennem* anfægtelsen af de kulturelle formers simple indordning under abstrakte størrelser som 'økonomien'. Kulturel praksis rummer et kritisk potentiale, som er livsnødvendigt. Derfor må både som levende samfundsvæsener og som videnskabsfolk, der studerer kultur, tage parti for kultur. Vi må kæmpe for kultur – men altid i en *bestemt*, kritisk retning.

Af Christoffer Kølvraa

Kulturen kan ikke findes – den må føles.

Kulturen findes ikke. Selv i 'Battle-mode' er det urimeligt svært at være lodret uenig i dette udsagn. Den konstruktivistiske og anti-essentialistiske grundholdning, som det udtrykker, har gået sin sejrsgang i kulturvidenskaberne. Jeg har her hverken modet eller lysten til at springe ud som den første genfødte essentialist på det nye Arts.

Men ganske som essentialismen er blind for de hegemoniske dynamikker bag *Kulturen* i ental, har konstruktivismen også sine 'blindspots'. Konstruktivismen bolttrer sig i spændingsfeltet mellem sprog og materie. Den er nådesløs over for reificerende forestillinger om kulturen som immanent i objekter; som noget der kan ligge og rode i en gammel nettopose på loftet blandt støvede klaphatte og gulnede konfirmationskjoler. Som Bertel har pointeret, så bliver disse fragmenterede og plurale materialiteter kun til 'Kulturen' gennem en hegemonisk intervention, gennem et magtfuldt sprogbrug eller en autoritær udpegelse af valide 'kulturelle praksisser'. Djævelen er ikke længere i detaljen, men i illusionen om totaliteten.

Med den forudsætning må kulturvidenskabernes ærinde være intet mindre end brutalt dekonstruerende; hvis kulturen kun er en hegemonisk diskurs, så må vi blotlægge dens indre antagelser og stilheder, dens produktions kontekst og udbredelses strategier, dens implicite eller eksplicite motiver og intentioner.

Men drevet til sin yderste konsekvens resulterer dette udgangspunkt i en så overvældende kynisk refleksivitet, at det fremstår som noget af et mysterium, hvordan illusionen om *Kulturen* ikke desto mindre holder stand i folkedybet, defensivt befæstet bag kakkelforbe og landskabsmalerier. Den forklaring, der til tider mobiliseres, er at disse uskyldige men naive masser kontinuerligt tryllebindes og bondefanges af talentfulde politiske kultur-demagoger, som dermed ironisk nok som de eneste udenfor den professionelle kulturvidenskab, må tilskrives en ligeværdig kynisk distance til *Kulturens* blændværk. Hvis diverse politikere er skyldige i at 'konstruere *Kulturen*' med hegemoniske bagtanker, må de til en vis grad forventes også at være immune overfor dens illusionære krav på faktisk eksis-

stens. 'Kulturen findes ikke' er et udsagn, der hviskes indforstået, både til dens akademiske ligsyn og i dens politiske instrumentalisering.

Men spørgsmålet er, om det er eksistensspørgsmålet, som er det mest interessante, når vi søger at forstå 'kulturen' som et fænomen i vores samfund. Er den bedste ramme for vores analyser af Kulturens funktion, effekt og magt i samtiden virkelig denne dikotomi mellem enten legemliggjort essens eller hegemonisk diskurs. Essentialismen lukker os ganske rigtigt inde i en ukritisk boble af kulturromantik, men alternativet - at tænke Kulturen kun som hegemonisk diskurs - truer med at føre os væk fra, hvordan den opleves udenfor kulturvidenskabens dissektionsrum.

Min pointe her er, at noget går tabt - undslipper vores blik - når kulturen eksklusivt analyseres i spændingsfeltet mellem sproglige konstruktioner og essentiel materie. Dette 'noget' er kulturens affektive dimension. Kulturbegrebet betegner ikke kun en hegemonisk ide, men en følelse.

Forestillingen om Kulturen i ental er mere og andet end en voldelig forvrængning af kulturernes reelle flertydighed, den peger på en higen efter at føle noget entydigt, noget totaltalisierende. Kulturen er en følelse; et håb eller en drøm om at erfare det skønne, det sublime, det gode på en umiddelbar og overvældende måde. Den er forestillingen om et henført og begejstret nærvær, der gør målløs - som undslipper sprogets reducerende og dissekerende operationer. Den er den affektive modpol til den distancerende og differentierende attitude, som allerede indfinder sig det øjeblik, hvor vi forlader entals-formen til fordel for den mere forsigtige, mere politisk korrekte, mere beskedne flertals form. Kulturen har dermed en affektiv funktion og 'virkelighed', som er uafhængig af dens ontologiske meritter. Selv om kulturen ikke findes, så kan den føles. For det kognitive og det affektive register synes ikke at være umiddelbart overlappende eller forbundet af en jernkausalitet. Vores affekt er ikke på nogen simpel eller direkte måde forbundet med hvorvidt et givet fænomen opleves som 'virkeligt' i ordets strengeste betydning. Vi græder som pisket til en romantisk komedie og støvsuger, mens der er dokumentar om Holocaust. Kulturens affektive indhold kan tilsyneladende nydes uden at være funderet i en 'falsk bevidsthed' om dens virkelighed eller sandhedsværdi. Den kan sågar nydes på trods af en manifest bevidsthed om dens uvirkelige, konstruerede natur. Også højt estimerede kulturforskere ses til tider henført brølende på landets fodboldstadioner.

Man kunne måske endog gå endnu videre; er det måske Kulturen faktiske 'uvirkelighed'; dens implicite oplevelse som noget lignende en smuk fiktion; der fungerer som en slags sidste sikkerhedslinie, hvormed

vi mere trygt kan give os hen til passionerede og affekterede excesser. Kulturen ville i så fald kunne forstås som en slags kollektiv nydelses fuld 'leg'; Et rum hvor vi har lov til at relatere til os selv og hinanden på andre måder en dem der dikteres af 'virkeligheden' krav til rationalitet, funktionalitet og målorientering. Måske er det dette aspekt af kulturen, som vi i dag ser approprieret i det politiske rum? Er ikke ideen om 'tonen i udlændingebatten' som noget der kan differentieres fra 'virkelighedsniveauet' af faktiske politikker og meningsforskelle mht. udlændinge, en sådan sikkerhedslinie; en kvalificering af udsagnenes 'sandhedsværdi', som tillader os at deltage i passioneret kultur-essentialistisk nationalchauvinisme; uden helt at være forpligtet på dens konsekvenser. En slags postmoderne 'playful' eller 'casual politics', der må stille sig arrogant uforstående overfor den Andens kulturelle ømskindethed; Hvorfor dog så fornærmet - vi leger jo bare..

Det ville betyde, at der ikke længere er nogen grund til at forudsætte massernes håbløse naivitet for at forstå deres engagement i Kulturen. De behøver ikke at tro på demagogiens sandhedsværdi for at nyde den i det affektive register - det samme er for så vidt sandt om demagogen selv. Oplevelsen af Kulturen er dermed en ustabil blanding af reflexiv distance og affekt, eller rettere Kulturen er der, hvor vi vælger at nyde uden refleksiv eftertanke, der hvor vi prøver at give os selv lov til øjeblikke af meningsløs og formålsløs affekt, der hvor vi går med på legen i al dens 'uvirkelighed'.

For at lade sig henføre i folkedansens hvirvlende kæder, må man holde med at tænke over om, hvad ens dansepartner stemmer på; for at begejstres over den legende lyrik i Bertel Haaders lejlighedssange må man fortrænge bevidstheden om han politiske biografi; for at forundres over Damien Hirsts 'Bling Skull' må man for alt i verden ikke tænke over, hvor stor en del at kunstværkets værdi der er funderet i diamanternes egenværdi; for at nyde en sommer koncert i parken må man holde op med at spekulere på, hvad ledelsen prøver at opnå gennem en sådan extravagance.

For at nyde kulturen må man tillade sig at blive forført af den. Dermed er det ganske givet at Kulturen ikke findes - men den kan ikke desto mindre føles.